

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,
The Journal of Social Sciences Institute
Sayı/Issue: 39 – Sayfa / Page: 323-348
ISSN: 1302-6879 VAN/TURKEY

Makale Bilgisi / Article Info
Geliş/Received: 12.02.2018 Kabul/Accepted: 13.03.2018

GEVAŞ DİLMETAŞ KÖYÜ MEZARLIĞI VE MEZAR TAŞLARI

GEVAŞ DİLMETAŞ VILLAGE GRAVEYARD AND GRAVESTONES

Doç. Dr. Gülsen BAŞ
Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Sanat Tarihi Bölümü
gulsenbs@yahoo.com

Uzman Mesut GÜL
mesutgulden@yahoo.com

Öz

Gevaş'ta Ortaçağ ve sonrası İslam dönemine ait kültür varlıkları kısıtlı olarak günümüze ulaşmıştır. Bu anlamda ilçenin İslami döneme ait en önemli eser grubunu tarihi mezarlıklar ve mezar taşları oluşturmaktadır. Gevaş'ta Türk-İslam dönemine ait tarihi değer taşıyan dört mezarlık bilinmektedir. Hişet, Beyler, Misra ve Görentaş Köyü Mezarlığı olarak isimlendirilen bu mezarlıkların yanı sıra Gevaş'ta bilinmeyen bir tarihi mezarlık, Dilmetaş (Zive-Hacizive) Köyü'nde bulunmaktadır. Bugün de kullanılmaya devam eden mezarlık, önemli bir ziyaretgâh konumundaki Hacı Zübeyd (Zübeyd-Zive) Türbesi'nin etrafında gelişmiştir.

Dilmetaş Köyü mezarlığında tespiti yapılan mezarların büyük bölümü 19. yüzyıl sonu- 20. yüzyılın başına aittir. Bununla birlikte kitabesi çözümlenerek M.1524-1525 yılına ait olduğu belirlenen bir mezar, burada tespit edilen en erken tarihli mezardır. Mezarlığın 16. yüzyıldan itibaren kullanıldığını belgeleyen baş şahidesinin ön yüzündeki usta kitabesi, bölgenin mezar taşı geleneği açısından farklı bağlantıların kurulmasına da yardımcı olmaktadır.

Gevaş'taki diğer mezarlıklara göre daha geç örnekleri içinde barındıran Dilmetaş Köyü Mezarlığı'ndaki şahideler, yörede geleneğin güçlü biçimde devam ettiğinin de göstergesidir. Büyük çoğunluğunun halkın saygı duyduğu manevi şahsiyetler ve bey ailelerine ait olduğu tespit edilen bu

mezarlar, bölgenin yakın dönem siyasi yaşamı ve inanç kültürü hakkında da bilgiler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mezarlık, Mezar Taşı, Şahide, Sanduka, Kitabe.

Abstract

Cultural assets belonging to the Islamic period in the Middle Ages and after the Gevas reached limited time. In this sense, the most important monumental group belonging to the Islamic revolution of the city is the historical cemeteries and tombstones. There are four cemeteries in Gevaş, which have a historical value belonging to the Turkish-Islamic period. In addition to these cemeteries named as Hişet, Beyler, Misra and Görentaş Village Cemetery, there is also a historical cemetery in Gevas, in the village of Dilmetaş (Zive-Hacizive). The cemetery, which continues to be used today, has developed around the Hacı Zübeyd (Zübeyd-Zive) Tomb, which is an important visit.

Most of the graves found in the cemetery of Dilmetaş Village belong to the beginning of the 19th century - the beginning of the 20th century. However, a tomb determined to have been deciphered by M.1524-1525, the earliest to date, was found here. The masters' inscription on the front of the head shah who documented the use of the cemetery since the 16th century also helps to establish different connections in terms of the tombstone tradition of the region.

Compared to other graveyards in Gevas, the later examples of the cemeteries at Dilmetaş Village Cemetery show that the tradition continues strongly in the region. These tombs, which are found to belong to the spiritual figures and gentlemen whom the vast majority are respected by the people, also provide information about the region's recent political life and belief culture.

Keywords: Cemetery, Tombstone, Gravestone, Inscription.

Giriş

Doğu Anadolu Bölgesi'nde Van iline bağlı bir ilçe olan Gevaş, Van'ın güneyinde Artos Dağları ile Van Gölü arasındaki kıyı şeridi üzerinde kurulmuştur. İlkçağ tarihi kaynaklarında Vastiana, Arap ve Selçuklu kaynaklarında ise Vestan olarak geçen Gevaş (Umar, 1993:284) iklim şartlarının uygunluğu, sahip olduğu tarım arazisi, içme ve kullanma suyunun bolluğu nedeniyle tarih boyunca ilgi gören bir merkez olmuştur. Ancak bu tercihte belki de en önemli etken, Gevaş'ın doğu-batı ve kuzey-güney doğrultulu kara ulaşımının geçmek zorunda olduğu stratejik konumudur. (Alaeddinoğlu, 2007: 85- 88).

Arkeolojik araştırmalar bölge tarihinin M.Ö. 15000-8000 yıllarına kadar indiğini göstermektedir. İlçenin kuzeybatısında, hâkim bir tepe üzerine kurulan Hişet Kalesi, Urartular'ın Gevaş'taki varlığını

kanıtlayan bazı izlere sahiptir. (Burney, 1957: 47 ; Tarhan v.d.,1990, 21; Başak: 1999,7-9)

10. yüzyılda Gevaş, Ermeni Derebeyliği Vaspurakan'ın merkezi durumundadır. (Uluçam, 2000: 200) Burada Abbasilere bağlı hüküm süren Vaspurakanların yıkılmasından sonra Ermenilerin 1021 yılında bölgeyi Bizans'a bıraktığı ve Gevaş'ın askeri bir üs haline getirildiği bilinmektedir. 1054'te Selçuklu hâkimiyetine giren ve Anadolu'da Türklerin yerleştiği ilk bölgelerden biri olarak kabul edilen ilçede 11. yüzyıldan itibaren Türkmen göçlerinin yoğunlaştığı belirtilmektedir. 11. yüzyılda Selçuklular, 12. yüzyılda Ahlatşahlar, 13. yüzyılda Eyyubiler ve Harzemşahlar ile Anadolu Selçuklularının yaşadığı bölgede 1231 sonrasında Moğol istilası ile büyük bir yıkımın yaşandığı bilinmektedir.¹ 1243 Köseadağ Savaşı sonrasında, bölgede İlhanlı idaresi başlamış ve 14. yüzyılın ikinci yarısına kadar devam etmiştir (Öğün, 1990: 123). 14. ve 15. yüzyıllarda Karakoyunlu ve Akkoyunlu hâkimiyetine geçen Gevaş, 16. yüzyılda Osmanlı egemenliğini tanımıştır. (Tarhan, 1988: 20) Bu dönemde, İrisanların bir kolu olan İzzeddini Beyliği 14. yüzyıldan itibaren egemen güce bağlılığını koruyarak bölgede hâkim olmuştur.² 16. yüzyılın başlarında Osmanlı döneminde Van Beylerbeyliği kurulmuş olmasına karşın İrisan Beyliği, Osmanlı padişahlarının özel imtiyazıyla Osmanlı'ya bağlı olarak beyliklerini devam ettirmişlerdir. Gevaş, Osmanlı yönetimi altında da Van sancağına bağlı önemli bir yerleşim birimi olarak varlığını sürdürmüştür. (Alikılıç, 2005: 36)

Gevaş'ta Ortaçağ ve sonrası İslam dönemine ait az sayıda taşınmaz kültür varlığı günümüze ulaşmıştır. Bu anlamda ilçenin İslami dönemlere ait en önemli eser grubunu tarihi mezarlıklar ve mezar taşları oluşturmaktadır. Gevaş ve çevresinde Türk-İslam dönemine ait tarihi değer taşıyan dört mezarlık bilinmektedir. Bunlar arasında en büyüğü, halk tarafından Kümbet ya da Hişet Mezarlığı olarak adlandırılan tarihi mezarlıktır. İçerdiği mezar sayısı ve bu mezar taşlarının niteliği açısından bölgenin kültürel tarihine ışık tutan önemli veriler sunan ve son derece ilgi çekici örneklerle sahip olan mezarlığın 14. yüzyılda yoğun olarak kullanıldığı bilinmektedir (Ayaz, 2008: 13). Bu mezarlık, içinde barındırdığı Halime Hatun Kümbeti (M.1335) ile birlikte ilçenin

¹ Bölgenin Ortaçağ ve sonrası dönemi hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. Osman Turan, Doğu Anadolu'da Türk Devletleri, Tarihi, İstanbul, 1980.

²Abbasilere bağlı olduğu bilinen Hakkari Beyliği İrisanlar birkaç kola ayrılmıştır. Bunlardan biri İzzeddiniler'dir. Timur'un gelişinden önce de idarelerine rastlanan İzzeddiniler, Van ve çevresinde kuvvetli olandan yana kurdukları iyi ilişkiler sonucu yaşamlarını 19. yüzyıla kadar sürdürmüşlerdir (Göyünç, 1988: 1999; Alikılıç, 2005: 129; Alikılıç, 2006, 188; Alikılıç, 2007: 257).

Türk dönemine ait günümüze gelebilen en önemli kültür varlığını da oluşturmaktadır. Bunlar dışında Gevaş'ta literatüre giren ve bilim çevrelerince de kısmen tanınan tarihi mezarlıklar, Beyler Mezarlığı, Misra Mezarlığı ve Görentaş Köyü Mezarlığı'dır.

Gevaş'ta bilinmeyen bir tarihi mezarlık, ilçenin 13 km batısında yer alan Dilmetaş (Zive-Hacızive) Köyü'nde³ bulunmaktadır. Bugün de kullanılmaya devam eden mezarlık, köyün güneyindeki bir yamaç üzerinde yer alan ve önemli bir ziyaretgâh konumundaki Hacı Zübeyd (Zübeyr-Zive) Türbesi'nin etrafında gelişmiştir. Oldukça geniş bir alana yayılan mezarlıkta büyük bölümü 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başına tarihlenen 10 mezar tespit edilmiştir. Gevaş'taki diğer mezarlıklara göre daha geç dönemlere tarihlenen mezar taşları, yörede bu geleneğin biçimsel ve içeriksel olarak güçlü biçimde devam ettiğinin de birer göstergesidir. Büyük çoğunluğunun halkın saygı duyduğu manevi şahsiyetler ile bey ve ailelerine ait olduğu tespit edilen bu mezarlar, bölgenin yakın dönem sosyal ve siyasi yaşamı kadar inanç kültürü hakkında da bilgiler sunmaktadır. Yörede tasavvufi anlamda öne çıkan ve büyük saygı gören Arvasiler'e⁴ mensup kişilerin burada medfun olması halkın da bu mezarlığa ayrı bir önem atfetmesine sebep olmuştur. Kaynaklarda verilen bilgilere göre Fehim Arvasi'nin Tıgnız Köyü'nde genç yaşta vefat eden oğlu Seyyid Muhammed Reşid ve oğlu Seyyid Hüseyin Efendi'nin(1887-1962) mezarları Dilmetaş köyünde Hacı Zübeyd Türbesi'nin yakınlarında yan yanadır (Durma, 2014, 121). Ancak araştırmalar esnasında bu zatlara ait olduğu kitabeleriyle kesinleşen bir mezar tespit edilememiştir.

Mezarlıktaki tarihi mezar taşları, Hacı Zübeyd (Zive-Zübeyr) Türbesi'nin yakınlarında, güneybatı tarafta yoğunlaşmıştır (Çizim-1, Fotoğraf-1). Bu yakınlıkta, halk tarafından büyük saygı duyulan Hacı Zübeyd'e yakın olma ve manevi dünyasından faydalanma arzusu etkili olmalıdır.

Türbe kare planlı, kubbe ile örtülü bir yapıdır. Sade bir mimariye sahip olan yapının içi ve dışı sonradan boyanmıştır. Orijinal özelliklerini yitiren türbenin giriş kapısı üzerine etrafı silmelerle çevrilmiş dörtgen bir kitabelik yerleştirilmiş, ancak kitabeliğin yüzeyi

³ Van'ın 2014'te büyükşehir olmasının ardından köyün statüsü mahalle olarak değiştirilmiştir.

⁴ Arvasiler'in Hülagü zamanında Bağdat'dan Anadolu'ya göç ettikleri kabul edilmektedir. Bu aileden Seyyid Molla Muhammed 16. yüzyılda, Hakkâri Beyi İbrahim Han Bey ile birlikte Müküs'te (Bağçasaray) Arvâs Köyü (Doğanyayla) ve Külliyesi'ni kurmuştur. 16. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar bu köyden yetişen din ve tasavvuf erbabı "Arvâsiler" olarak tanınır. Doğu Bayezid, Hakkâri, Müküs ve Hizan Arvâsileri olmak üzere farklı kolları bulunan Arvasiler'in Müküs kolunun en bilinen şahsiyeti Seyyid Fehim Arvâsi'dir (1825-1898) (Arvas, 2005: 148; Alikılıç, 2006: 260)

boş bırakılmıştır. Girişindeki güncel bilgilendirme levhasında “*Bubi Guri Seyitlerinden Hacı Sultan Zübeyit. Ö. 1450*” ibareleri yazılmıştır. Yöre halkı tarafından cedleri olduğuna inanılan bu zatın Abbasiler zamanında Mardin, Bitlis ve ardından Gevaş’a geldiği, yörenin yerel idarecisi İzzettin Şir’e konuk olduğu ve İzzettin Şir’in bu köydeki araziye keramet sahibi olduğu belirtilen Sultan Zübeyd ile kardeşi Şeyh Ali’ye vakfettiğine inanılmaktadır.⁵ Halk arasında “Bubi Guri” ya da “Mala Guri” olarak bilinen bu topluluk hakkında bilinenlerse kısıtlıdır.⁶ Türbenin girişindeki bilgilendirme levhasında yer alan ve Hz. Muhammed’ in soyundan gelen nesiller için kullanılan “seyit” kelimesi, inançsal anlamda önemli bir mevkiye işaret ederken, Hacı Zübeyd’in “Sultan” olarak hafızalarda kendine yer bulmuş olması yöre halkı arasındaki önemli konumuna da işaret etmektedir.

16. yüzyıl Osmanlı kaynaklarında Gevaş’ta bu alanda Hacızive adıyla kayda geçen bir zaviyenin bulunduğu belirtilmektedir. Böylece zaviyeyle bağlantılı olduğunu düşündüğümüz türbeye ismini veren Hacı Zübeyd’in bölgede İzzettin Şir’in desteğiyle yayılan manevi bir varlığının söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Bu zaviye, bulunduğu köye de adını vermiştir. Dilmetaş köyü, 16. yy tarihi kaynaklarında Hacızive köyü olarak geçmektedir. Köyün yıllık 700 akçelik geliri, 1571 yılında zaviyeye vakfedilmiştir. Bu gelir vakıf sahibinin şartıyla, gelen giden yolculara harcanmak üzere verilmiştir. (Kılıç: 1998, 298, 317-318) Vakfın 19. yüzyıla ait tarihi kayıtlarda geliri 743 kuruştur. Ayrıca vakıf “Doğrudan Evkâf İdaresi Tarafından Yönetilen Vakıflar /

⁵Gevaş Belediyesi tarafından, tarihi kültürün yaşatılması amacıyla 2015 yılında ilçe ve köylerinde başlatılan çalışmada Dilmetaş Köyü’nde yaşayan Müsbah Deniz, halk arasında Ezdinşer olarak da bilinen İzzeddin Şir’e ait tarihi bir belgenin varlığından söz eder. 1953 yılında Osmanlıca’dan Türkçe’ye çevrilen noter tasdikli bu belgede İzzettin Şir’in (14. yy) Hacı Zübeyd ve kardeşi Şeyh Ali’ye köyü vakıf olarak teslim ettiği ve bu vakfın gelirinin gelen gidenin yeme-içme ve konaklama ihtiyacının karşılanması amacıyla kullanılması şartı koşulmaktadır. (Belgenin detayları için bkz. <http://www.rudaw.net>, <http://www.gazetevan.com/En-Cok-Okunanlar/77564-Kurt-Beyi-nin-Kayip-Belgesi-gevasversquo;tan-Cikti.html>)

⁶Bu konudaki kısıtlı bilgiler ancak güncel internet kaynaklarında tespit edilebilmiştir. Buna göre Malabube, Güneydoğu Anadolu, Irak ve Suriye bölgesinde yaşayan bir aşiret ismi olarak zikredilmektedir. Günümüzde Diyarbakır, Mardin, Şanlıurfa, Batman, Bingöl, Erzurum, Bitlis, Adıyaman’da yaşamaya devam ettiği düşünülen bu aşiretin 1280’li yıllarda bölgeye Bağdat’tan geldiğine ve seyit olduklarına inanılmaktadır. Bu nedenle halk arasında da büyük saygı duyulan bu aşiretin Bub’e, olarak bilinen aileyle akraba olduğu belirtilmektedir. “Bube Gür”bol ve güçlü manasına gelmektedir. Mezarının yeri bilinmeyen Mala Bube’nin Mardin’in Erban köyünde ziyaret edilen bir mekânı bulunmaktadır. Buraya Bağdat’tan gelen bu zatın, seyid olduğu Kadiri ve Rufai tarikatına bağlı olduğu bilinir. <http://www.erban.net/seysi.html>
<https://www.facebook.com/SancakHalaDalgalaniyor/posts/523010041070640>

Evkâf-ı Mazbuta Vakıfları” arasında ele alınmaktadır. Buna göre vakıf “Evladiye vakfi olup meşrutları münkarizdir” yani finanse ettiği faaliyet biten bir vakıftır.(Arvas, 2017: 17)

Mezar Taşları **1 Nolu Mezar**

Türbenin kuzeybatısında kırık ve yıkık vaziyette duran iki şahidenin, mezarlıkta tespiti yapılan en erken mezar taşları olduğu belirlenmiştir. Andezit tüften yapılan şahidelerin boyutları ve benzer üslupları, örneklerin bir mezara ait baş ve ayak şahidesi olma ihtimalini arttırmaktadır. (Fotoğraf-2))

0.15 x 0.33 x 1.25 m ölçülerindeki baş şahidesi orta kesimine yakın noktada kırılarak iki parça halinde günümüze ulaşmıştır. Şahide ön yüzde, üstte iki sıralı mukarnas alınlıkla sonlanmaktadır. Alt mukarnas sırasının alternatif bölümlerine palmet-rumi örgüsünden kesitler işlenmiştir (Fotoğraf-3). Bu düzenlemede, yüzeye belirli aralıklarla yerleştirilen palmetleri iki yandan saran rumiler, palmet motiflerine tepe yaprakları ve dip kısımlarından bağlanmaktadır. Alınlığın altındaki tüm yüzey kazıma sülüs Arapça kitabe ile üç yönden çevrelenmiştir. Bu yazıların çerçeve teşkil ettiği orta kesimde altı satır halinde devam eden kitabe metni, kenar çerçevedeki kitabenin devamı olarak işlenmiştir. Kitabenin bazı kesimleri tahrip olduğu için ancak bir bölümü çözümlenebilmektedir.

Kitabenin Transkripsiyonu:

(Çerçeve) “Heze’l kabr es saîd.....el (m)erhûm..... Zel Celâl kasîr’ül ömr(el-muhtâ)c ila rahmet.....”

(Orta satırlar)

“Allah Teâla

.....

.....

.....eddin aka?

Ahda selâsin

Ve tis’e mie”

Türkçe anlamı:

Bu kabir Allah’ın rızasını kazanan ,merhum....., Zel Celal, kısa ömürlüAllah’ın rahmetine muhtaç.....eddin aka. Sene dokuz yüz otuz bir.

Kime ait olduğu belirlenemese de kitabenin okunabilen kesimlerinden, mezar taşının H.931-M.1524–1525 yılına ait olduğu anlaşılmaktadır.

Şahidenin arka yüzünde yoğun bir süsleme programı uygulanmıştır (Fotoğraf–3/Çizim–2). En üstte oluşturulan eş boyutlu

dikdörtgen üç bölüme palmet-rumi örgüsü işlenmiştir. Bu düzenlemenin altında yer alan yatay dikdörtgen alan çok şeritli örgü bordürle sınırlandırılmıştır. Alanın yüzeyine kabartma sülüs hatlarla yazılan “Amele Ahmet ibni Hüseyin” ibaresi mezarlıktaki en erken tarihli bu şahidenin sanatçısını belgelemektedir.

Van Gölü Havzası’nda başta Ahlat olmak üzere gelişkin bir ekol oluşturan mezar taşı geleneğinde çok sayıda ustanın çalıştığı bilinmektedir (Karamağralı, 1992: 86, 100)⁷ Yapılan araştırmalarda, Ahmet bin Hüseyin’in Bitlis’te de mezar taşı sanatçısı olarak çalıştığı tespit edilmiştir. Bitlis şehir merkezinde yer alan Şerefiye Türbesi’nin (M.1533-1534) iç mekanında, türbe banisinin babası Emir Şeref’e ait mezar taşında da ismine rastlanan bu ustanın Ahlatlı mezar taşı sanatçılarından biri olarak bölgede eser verdiği bilinmektedir (Pektaş, 2001: 42). Bitlis ve Gevaş’ta tespit edilen bu iki mezarda Ahlat ekolünde uygulamalara gitmesi, ustanın Ahlatlı olduğunu da vurgular niteliktedir. Mezar taşının alttaki bütün yüzeyi rumili kıvrık dal bordürle çevrelenmiştir. Sınırlanan alanda yer alan sivri kemer formlu nişin köşeleri ve iç yüzeyine rumi-palmetler kullanılarak oluşturulan bitkisel süslemeler işlenmiştir. Şahidede kullanılan bu süslemeler Bitlis ve çevresindeki öncü ve çağdaş mezar taşlarında da sevilerek kullanılan düzenlemelerdir (Pektaş, 2001).

Andezit tüften yapılan ayak şahidesi 0.15 x 0.33 x 0.96 m ölçülerindedir. Yıkık durumdaki şahidenin alt kesimi kırıktır. Şahidenin ön yüzü, üstte iki sıra halindeki basit yuvalardan oluşan mukarnas bir alınlıkla sonlanmaktadır. Alınlığın altındaki sülüs kitabenin dört satırlık kısmı görülebilmektedir. Ancak düzgün bir istifle yazılmayan kazıma kitabe, taş yüzeyini kaplayan likenler nedeniyle çözümlenememiştir.

Şahidenin diğer yüzünde yoğun bir bezeme düzeni kullanılmıştır. En üstteki dörtgen bölümde sülüs hatla kabartma olarak “el Bâki” ibaresi işlenmiştir. Harflerin dışında kalan boşluklar rumili kıvrık dallarla dolgulanmıştır. Altta bütün şahide yüzeyini çevreleyen bordürde rumi-palmet örgüsüne yer verilmiştir. Bordürün sınırlandırdığı alanda üstte sivri sonlandırılan nişin yüzeyi, diagonal kesişen kabartma şeritlerin oluşturduğu eşkenar dörtgenlerden meydana gelen geometrik düzenleme ile hareketlendirilmiştir. (Fotoğraf-4)

⁷ 2010 yılı sonrasında Prof. Dr. Recai KARAHAN başkanlığında sürdürülen çalışmalarla, Ahlat mezar taşlarında tespit edilen usta sayısının arttığı bilinmektedir. (Bkz. 34-38. Kazı Sonuçları Toplantıları)

<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,44760/kazi-sonuclari-toplantilari.html>

2 Nolu Mezar

Mezar, beyaz mermerden yapılan baş şahidesinden oluşmaktadır. 0.10 x 0.35 x 0.95 m ölçülerindeki dikdörtgen prizmal şahidenin üst köşeleri yumuşatılarak fesli bir başlıkla sonlandırılmıştır (Fotoğraf-5). Şahidenin ön yüzünde beş satırlık Arapça sülüs kitabeye yer verilmiştir. Satırlar yüzeysel dörtgen kartuşlar içerisindedir. Üstten birinci kartuşun köşeleri pahlanmıştır. Şahidenin arka yüzeyi sadedir.

Kitabenin Transkripsiyonu:

“El-Fâtiha

Hazâ merkâd el-mağfûr

El-merhûm el-mebrûr

El-racî reha Rabbi'l Gafûr

Yusuf Bey bin Hacı Kûlihân Beg

Sene 1320”

Türkçe anlamı:

“Fatiha. Bu mezar Allah’ın affı ve rahmetine kavuşmuş, kabul gören, Allah’ın rahmetine dönen Hacı Kûlihân Bey’in oğlu Yusuf Bey’e aittir. Sene 1320 (M. 1902)

3 Nolu Mezar

Mezar mermerden baş ve ayak şahidesinden oluşmaktadır. 0.12 x 0.37 x 0.90 m ölçülerindeki dikdörtgen prizmal baş şahidesinin üst köşeleri dairesel pahlanarak sarıklı başlıkla sonlandırılmıştır (Fotoğraf-6, Çizim-3). Şahidenin ön yüzünde altı satır halinde kabartma Arapça sülüs kitabe yazılmıştır. İlk kitabe sırasının çerçevesinde oldukça özensiz bir işçilik gözlenmektedir. Dikdörtgen kartuşlu diğer satırların aksine, altıncı sıradaki tarih satırı, kenarlarda dairesel form kazanan bir çerçeve içerisine işlenmiştir. Şahidenin arka yüzü sadedir.

Kitabenin Transkripsiyonu:

“Hüve’l-Hayyü’l-Bâkî

Heze’l merkâd es-sâid

El-merhûm eş-şehîd

El-raci Rabb-i Gafûr el-Hamid

Hâcî Kûlihân Beg bin Dervîş Beg

Sene 1322”

Türkçe anlamı:

“Diri ve bâkî olan Allah’tır. Bu mezar Allah katında makbul, merhum, şehid, rahman ve övgüye layık olan, Rabbine dönen Derviş Bey’in oğlu Hacı Kûlihân Bey’e ⁸ aittir. Sene 1322 (M.1904)

⁸ Kûlihân Bey, 19. yüzyılda Müküs Beyliği yapan Han Mahmud’un kardeşi Derviş Bey’in oğludur. Han Mahmud ve kardeşleri, Müküs’ün eski emirlerinden Eyyubhan Bey’in torunlarıdır. Bu nedenle Eyyubhanbeyi ailesi olarak bilinirler. Babası Derviş

0.08 x 0.35 x 0.56 m ölçülerindeki ayak şahidesi dikdörtgen prizmal formadır. Şahide yazı ve herhangi bir süsleme unsuru içermemektedir.

4 Nolu Mezar

Mezar, mermerden yapılan bir baş şahidesinden oluşmaktadır (Fotoğraf-7). 0.10 x 0.33 x 0.70 ölçülerindeki dikdörtgen prizmal şahidenin üst köşeleri dairesel pahlanarak fesli bir başlığa bağlanmaktadır. Şahidenin ön yüzünde beş satır halinde Arapça kabartma sülüs kitabeye yer verilmiştir. Kitabenin ilk satırı üstte dairesel sonlanan bir kartuş içinde iken diğer satırlar dörtgen kartuşludur. Şahidenin arka yüzü sadedir.

Kitabe Transkripsiyonu:

“Âh mine’l mevt

Hazâ merkad el ma’sûm

Kasîr-ül ömr kesîr-ül mal

Bekir Beg bin Yusuf Beg

h. sene 1325”

Türkçe Anlamı:

“Ah ölümün elinden. Bu mezar masum, kısa ömürlü, malı çok olan Yusuf Bey’in oğlu Bekir Bey’e aittir. Sene 1325. (M.1907)

5 Nolu Mezar

Mezar mermerden yapılan 0.10 x 0.33 x 0.90 m ölçülerindeki baş şahidesinden oluşmaktadır (Fotoğraf-8). Orta kesimde kırılarak iki parça halinde günümüze ulaşmıştır. Dikdörtgen prizmal şahidenin üst köşeleri dairesel pahlanarak fesli başlıkla sonlanmaktadır. Şahidenin ön yüzünde düzensiz aralıklar ve boyutlarda oluşturulan alanlara altı satır halinde Arapça sülüs kitabe yazılmıştır. Özensiz bir istif ve işleme tarzının gözlendiği kitabenin ilk satırına diğer mezar taşlarından farklı olarak tarih işlenmiştir.

Kitabenin Transkripsiyonu:

“1328

El-Fâtiha

Heze merkâd es-saîd

Eş-şehîd el-muhtâc ilâ rahmet

El-Mecîd Behran Beg

Bin Hacı Kûlihân Beg

Bey’in ölümünün ardından yönetimi ele geçiren Kûlihân Bey’in ailenin en zengin ve nüfuslu şahsı olduğu ve Arvasi ailesinden Medine Hanım ile evlendiği bilinmektedir (Hakan, 2002: 5, 113, 118, 130).

Türkçe anlamı:

“1328 (M.1910) Fatiha. Bu mezar Allah katında makbul, şehid, şanı büyük olan Allah’ın rahmetine muhtaç Hacı Kûlihân Bey’in oğlu Behran Bey’e aittir.”

6 Nolu Mezar

Mezar, 0.10 x 0.35 x 0.67 m ölçülerindeki mermer baş şahidesinden oluşmaktadır (Fotoğraf-9). Dikdörtgen prizmal gövde üstte üçgen form kazanarak sonlanmaktadır. Alt kesiminde kırık durumdaki şahide iki parça halindedir. Şahidenin ön yüzünde bulunan Arapça kitabe beş satır halinde kabartma sülüs hatla yazılmıştır. Satır aralarının düzensizliği ve hat tarzı, acemi bir işçiliğe işaret etmektedir. Kabartma kitabenin tarih bölümü toprak altında kaldığı için tarih tespit edilememiştir. Ancak mezarlıkta incelenen benzer örneklerden, şahidenin 19. yüzyıl sonlarına ait olma ihtimali mevcuttur. Şahidenin diğer yüzü sadedir.

Kitabe Transkripsiyonu:

“El-Fâtiha

Hazâ merkad es saîd

Eş-şehîd el-merhûm

Derviş

Bey⁹

??”

Türkçe Anlamı:

“Fatiha. Bu mezar Allah katında makbul, şehid, Allah’ın rahmetine kavuşan Derviş Bey’e aittir.....”

7 Nolu Mezar

Baş ve ayak şahidesinden oluşan mezarda, baş şahidesi yamaçtaki toprak kayması nedeniyle ayak şahidesinden uzaklaşarak bir miktar aşağı konumda kalmıştır.

Mermerden yapılan baş şahidesi altta dikdörtgen prizmal başlayarak üstte üçgen formunda sonlanmaktadır (Fotoğraf-10). Belli bir seviyeye kadar toprak altında kalan şahidenin mevcut ölçüleri 0.30 x 0.47 x 0.77 m’dir. Şahidenin dikdörtgen ön yüzeyi ince bir bordürle üç yönden çevrilmiştir. Bordürde belli aralıklarla sıralanan taç yapraklı çiçek motiflerine yer verilmiştir. Şahidenin üst kesiminde iri akant yaprakları simetrik olarak yerleştirilmiştir. Yapraklar tepe noktada iki yaprak filizinden gelişerek aşağıya doğru uzanmaktadır (Çizim-4).

⁹ Kitabe metninin tam çözümlenememesi nedeniyle mezarın ait olduğu Derviş Bey’in, Müküs Beyi Han Mahmut’un kardeşi Derviş Bey olup olmadığı anlaşılamamıştır.

Şahidenin ön yüzünde bitkisel bordürle çevrili alan enlemesine kazıma bir çizgiyle ikiye ayrılmıştır. Kitabe işlenmesi amacıyla yapılan bu uygulamada yüzeyler boş bırakılmıştır. Bu bölümün kenar çerçevesinde gözlemlenen kırılmalardan, bu yüzeyin kitabe işleme amaçlı olarak sonradan yapılan bir müdahale ile oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu düzeltme işlemine rağmen yazılar, bilinmeyen bir sebeple işlenmemiş ya da işlenememiştir.

Şahidenin yan yüzeyi bir kenarda bezemeli düzenlenirken diğer kenar ile arka yüzey sade tutulmuştur. Bezemeli yüzeyde barok etkili yüksek kabartma bitkisel süsleme dikkat çekmektedir. Bezemenin ortasında, spiralli uçlarından birleşen, yüzeyi ovalerle hareketlendirilmiş iki “C” motifi bulunmaktadır. Bu motiflerin ortalarındaki dairesel alanın yüzeyinde kazıma tekniğinde kesişen çizgiler, eşkenar dörtgenler meydana getirmektedir. Bu düzenlemenin uçlarında alt ve üste doğru küçük vazolar içinde tasvir edilmiş izlenimi uyandıran iri yapraklara yer verilmiştir. Düzenleme alt kesimde kuşbakışı tasvir edilen iki gül motifi ile sonlandırılmıştır (Fotoğraf-10-11, Çizim-4).

Aynı mezara ait olduğunu düşündüğümüz ayak şahidesi, toprağın kaydığı yöne doğru eğilmiş ve yarıya kadar toprak altında kalmıştır. 0.23 x 0.50 x 0.73 m ölçülerindeki dikdörtgen prizmal şahidenin ön yüzünde yüksek kabartma bitkisel bir düzenleme yer almaktadır. Bezemeli yüzeyin büyük bölümü toprak altında kaldığı için ancak üst kesimi anlaşılabilen süslemede iri yaprak ve çiçeklerden oluşan bir çelenk (girland) motifine yer verilmiştir. Bir tarafta stilize çiçekler diğer tarafta yaprakların oluşturduğu asimetrik düzenlemede çelenk, alt kesimden kozalak ve çiçek ve yapraklarından oluşan süsleme ile çevrelenmektedir. Çelenk motifinin orta kesimi boştur. Baş şahidesinde olduğu gibi bu yüzeyin de traşlandığı yine kenar izlerinden anlaşılmaktadır. Bu yüzeye sonraki dönemlerde kazıma tekniğiyle H. 1348 (M. 1929) tarihi işlenmiştir. Bu durum mezar taşlarının orijinal konumlarından alınarak sonraki dönemlerdeki devşirme olarak ikinci kullanımına işaret etmektedir ve bu kullanım mimari yapıdan mezar taşına dönüşen bir kullanım gibi görünmektedir.

Köyün ileri gelenlerinden alınan bilgilere göre bu mezar taşları Akdamar Adası'ndan Narik (Yemişlik) Köyü'ne getirilmiştir. Narik Manastırı faal haldeyken Kûlihân Bey'in yeğeni Eyüphan Bey, 1931 yılında vefat eden eşi Sabriye Hanım için Ahmet isimli bir hamala bu taşları Narek'ten yükletip Dilmetaş'a getirerek mezar taşı olarak kullanmıştır. Necip Bey'in kızı Sabriye Hanım aynı zamanda Gevaş'ta Abbasi ailesine mensup olduğu vurgulanan bir ailenin kızıdır.

İslam mezar geleneğinde mezar taşlarının ilk yapımının ardından, ikinci ya da üçüncü kez kullanımını gösteren farklı örnekler bilinmektedir. Mezarlıktaki diğer mezar taşlarından oldukça farklı bir üslupta karşımıza çıkan bu taşların düzensiz formları bir mimari yapı parçası iken sonradan mezar taşı olarak kullanılmış olabileceğini düşündürse de, Van Gölü çevresi Hristiyan dönemi mimarisinde bu tarz bezeme pek yaygın değildir. Kullanılan motifler itibarıyla, Avrupa Barok etkileri taşıyan mezar taşları Osmanlı'nın batılılaşma dönemini de anımsatan süsleme özellikleri ile öne çıkmaktadır. Ancak Batılılaşma etkilerinin bölgedeki mezar taşı geleneğine kısıtlı biçimde yansması bu konuda da net önerilerde bulunulmasını engellemektedir. Şahidelerin ön yüzlerinin traşlanarak kitabeleri için kullanım alanı yaratılmaya çalışılması, bu yüzeylerde İslam inancıyla bağdaşmayan-muhtemelen haç gibi- kullanımların olduğunu akla getirmektedir. Bir Müslüman mezarına ait mezar taşı olarak kullanılan bu taşlar üzerindeki haçlar kazınarak silinmiş ve günümüzdeki halini almış olmalıdır.

8 Nolu Mezar

Mermerden yapılan baş şahidesinden oluşmaktadır (Fotoğraf-13). Altta dikdörtgen prizmal başlayan şahide yukarıya doğru genişlemekte ve üstte üçgen formda sonlanmaktadır. 0.10 x 0.32 x 0.55 m ölçülerindeki şahidenin ön yüzündeki kabartma sülüs kitabenin üstten beş satırı görülebilmektedir. Geriye kalan kesimi toprak altında kalmıştır. Tarihi belirlenemeyen şahidenin bir kadın mezarı olduğu anlaşılmaktadır. Arka yüzeyi sadedir.

KitabeTranskripsiyonu:

“El-Fâtiha

Cihan Can?

Felek....

Halayık Hatu (Hato)? Binti

.....

Türkçe Anlamı:

“Fatiha. Cihan Can Felek.....? kızı Halayık Hatu?.....”

Bu mezar taşları dışında mezarlıktaki 20. yüzyılın ortaları ve sonlarına ait mezarların şahideleri gerek formları ve gerekse Arapça kitabelerin kullanılması bakımından geleneği devam ettiren örneklerdir. Sarıklı düzenlenen şahidelerin iç yüzünde yer verilen kabartma sülüs Arapça kitabelerinde Müküslü Molla Yusuf'un oğlu Molla İbrahim (Ö.1962), Molla İbrahim'in oğlu Molla Yusuf (Ö.1990), Müküslü Alim Molla İbrahim'in oğlu Molla Şehabeddin (Ö. 1991) isimlerinin tespiti mezarlığın 20. yüzyılda Müküs (Bahçesaray) kökenli ailelerin fertleri için kullanıldığını göstermektedir. Mezar taşlarının

gelenekle bağıny korumasında, molla unvanını kullanan bu kişilerin mensubu oldukları kimliklerin niteliğı de etkili olmalıdır.

Sonuç

Dilmetaş Köyü Mezarlığı'nın hangi dönemden itibaren kullanıldığı bilinmemektedir. Ancak mezarlığın, burada 14. yüzyıl sonları 15. yüzyılın başlarında İzzettin Şir'in desteğı ile kurulan Hacizive zaviyesiyle ilgili bir kullanıma sahip olduğu düşünülmektedir. 15. yüzyılda vefat eden zaviye kurucusu Hacı Zübeyd'in türbesine de yer verilmesiyle birlikte bu alanın mezarlık olarak kullanılmaya başladığı tahmin edilmektedir. Zira zaviyelerin kurulduğu alanlarda, zaviye kurucusunun türbesinin bulunması mimari bir gelenektir. Çoğunlukla zaviye kurucusu şeyhin müridlerinin mezarları da bu alanlarda bulunur. Kaldı ki zaviyesi bulunmasa bile, bir anıt mezar etrafında gelişen mezarlık kültürü, Anadolu için bilindik bir durumdur. Bölgede bunun en yakın örneğı Gevaş'ta Halime Hatun Kümbeti'nin etrafında gelişen tarihi Türk mezarlığıdır. Yine Ahlat'ta mezarların arasında akıt adı verilen çok sayıda gömü odalarına rastlanması ve Erciş Çelebibağı Mezarlığı'nda anıt mezarlara ilişkin mimari verilerle karşılaştırılması, bölgede mezarlıkların anıt mezarlarla aynı alanlarda tasarlanmış olduğunun göstergesidir.

Mezarlıkta tespiti yapılan en erken tarihli mezar 1524–1525 tarihli mezardır. Bu mezar, 19. yüzyıl ve sonrasına ait diğer örneklerin aksine, alanın 16. yüzyıldan itibaren mezarlık olarak kullanıldığını belgelemektedir. Kime ait olduğu bilinmeyen mezar, tarih ve usta ismi içermesi bakımından önem taşımaktadır. Baş şahidesinde yer alan “Ahmet bin Hüseyin” Bitlis Şerefiye Türbesi'ndeki Emir Şeref'e ait mezar şahidelerinde de karşılaşılan Ahlatlı bir ustadır. Bu isim, mezar taşı geleneğinin bölgedeki en güçlü temsilcisi durumundaki Ahlat ekolünün 16. yüzyılda da etkisini sürdürdüğünü göstermesi bakımından önemlidir. Kitabesinde kısmen tespiti yapılan “akâ” (ağa) kelimesi ile mezarı oluşturan şahidelerin sanatsal nitelikleri bu mezarın sıradan bir şahsa ait olmadığını düşündürmektedir. Şerephanların önemli bir yöneticisinin mezar taşına imza atan Ahmet bin Hüseyin'in Dilmetaş'ta da yerel bir idareci ya da -halk arasında söylenildiğı gibi - önemli görülen dini bir şahsiyetin mezarında çalışmış olduğunu öne sürmek akla yatkındır. Ahmet bin Hüseyin'in Dilmetaş'tan yaklaşık 10 yıl sonra 1533'de Bitlis'te çalıştığı mezar taşı, Emir Şeref'in yönetici konumuyla da ilişkili olarak çok daha profesyonel bir üslup ve teknik kullandığına işaret etmektedir. Bu durum, ustanın geçen zaman içerisinde sanatsal yeteneğindeki gelişimin bir göstergesi olarak algılanabileceğı gibi, Emir Şeref'e ait şahidelerin türbe içinde yer

alması dolayısıyla -Dilmetaş'ın aksine- dış şartlardan olumsuz yönde etkilenmemiş olmasıyla da ilişkilidir.

Dilmetaş Köyü mezarlığının 19. yüzyılın ardından yoğun bir kullanıma tâbi olduğu günümüze ulaşan örneklerden anlaşılmaktadır. 19. yüzyıl evkaf defterlerinde Hacızive zaviyesinin, “finanse ettiği faaliyet biten bir vakıf” olarak tanımlanması, zaviyenin işlevini artık tümüyle yitirdiğinin ve bu alanın mezarlık olarak kullanımının yaygınlaştığının kanıtıdır. 19. yüzyıl sonrasına ait mezar taşlarının büyük bölümü sarıklı ya da fesli başlıklara sahip şahidelerdir. Ön yüzlerindeki sülüs kitabeler dışında süsleme unsuru taşımayan örnekler mermer, kalker ve andezit malzemededen yapılmıştır. Batılılaşma dönemi özellikleri taşıyan 7 nolu mezarın şahideleri, süslemeleri bakımından mezarlıktaki diğer mezar taşlarından ayrılmaktadır.

İncelenen mezar taşlarında unvan olarak geçen “Bey” ve Molla” kelimeleri mezarlığın sıradan bir mezarlık olarak görülmediğini, belki de Sultan Zübeyd ve burada defnedilmiş diğer şahsiyetlere duyulan manevi bağdan ötürü belli bir kesim tarafından tercih edildiğini göstermektedir. Hacızive zaviyesinde dini eğitim almak üzere yakın civardan bu bölgeye bir insan hareketliliğinin söz konusu olduğu düşünülebilir. Bu hareketlilikte son dönem de dahil olmak üzere özellikle Müküslü bey ve mollaların önde geldiği, mezar taşı kitabelerinden anlaşılmaktadır. Ayrıca şahidelerde tekrar edilen “bey” ve “molla” unvanları, bölgenin sosyolojik yapısında çağlar boyu güçlü biçimde etkin olan “ağalık” (beylik) ve “şeyhlik” (mollalık) kavramlarının ikilem-birliktelik-mücadele odağında devam eden ilişkilerinin de bir yansımasıdır.

Sultan Zübeyd Türbesi ve etrafında gelişen mezarlık, bugün de halk arasında kutsallığını koruyan ziyaret noktalarından birini oluşturmaktadır. Bu açıdan inanç turizminin olduğu kadar kültür tarihimizin de önemli örneklerini içeren mezarlığın bir an önce tescil edilerek hak ettiği ilgiyi görmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda mezarlığın odağını oluşturan türbenin orijinal yapısına kavuşturulması, tarihi mezarların düzeltilerek kimlik bilgilerinin, hazırlanacak bilgi levhalarıyla ziyaretçilerle paylaşılması, alanın etrafının dokuya uygun bir sınırla çevrilerek mezarlıkta bir yürüme güzergâhının oluşturulması, gerçekleştirilmesi gereken çalışmalardır.

Kaynakça

Alikılıç, D. (2005). *Abbasi Devleti'nden Hakkâri Beyliği'ne İrisân Beyleri*. İstanbul.

- Alikılıç, D. (2007). Arvas ve Arvasilerin Van Gölü Havzasındaki Etkinlikleri. *II. Van Gölü Havzası Sempozyumu*, 4-7 Eylül 2006. Ankara, 257-264.
- Alikılıç, D. (2006). İrisan Beylerinin (Hakkâri Beylerinin) Van Gölü Hâkimiyeti. *I. Van Gölü Havzası Sempozyumu*, 8-10 Eylül, 2014, İstanbul, 187-193.
- Arvas T. Z. (2017). 19. yüzyılın Sonlarında Van Vilâyeti Vakıfları” *Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi*, 1/1, 15-24.
- Arvas, İ. (2005). *Tarihi Hakikatler*. İstanbul.
- Aşan, M. B. (1992). *XIV. Yüzyılda Van ve Yöresi*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ.
- Ayaz, M. (2008). *Gevaş Mezartaşları*. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van.
- Alaeddinoğlu, F. (2007). Gevaş Kasabası ve Fonksiyonları. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 15, İstanbul, 85-114.
- Başak, O. (1999). Gevaş'ta Urartu İzleri. *Artos Dergisi*, III, 7-9.
- Burney, C.A., (1957). Urartian Fortresses and Towns In The Van Region. *Anatolian Studies*, 7- 47, 179-187.
- Çilingiroğlu, A. (1997). *Urartu Krallığı Tarihi ve Sanatı*. İzmir: Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı
- Çilingiroğlu, A. (1984). “Van Havzasında II. Bin Kültürüne Ait Veriler” *I. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 25-29.
- Durma, A. (2014). *Evlialar Şehri Van*. Samsun: Erol Ofset Yayıncılık.
- Göyünç, N. (1988). “Van”. *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1999-2001.
- Hakan, S. (2002). *Müküs Kürt Mirleri Tarihi ve Han Mahmud*. İstanbul: Peri Yayınları.
- Karamağralı, B. (1992). *Ahlat Mezar Taşları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kılıç, O (1998). XVI. Yüzyılda Van Gölü Çevresindeki Zâviyeler. *I. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliaları Kongresi*, Ankara, 297-320.
- Kılıç, O. (1997). *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Van*. Van
- Ögün, G. (1990). Orta Çağ Tarihi Boyunca Van Bölgesi Tarihi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Van, 102-132.
- Tarhan, M. T., Sevin, V. ve Aşan M. B. (1990). Van Gevaş Tarihi Türk Mezarlığı Kurtarma Kazısı Onarım ve Çevre Düzenleme Çalışmaları-1988. *VII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Antalya 23-25 Mayıs, Ankara, 1989, 19-43.
- Turan, O. (1980). *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*. İstanbul: Nakış Yayınevi.

Uluçam, A. (2000). *Ortaçağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı I*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Umar, B. (1993). *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

İnternet Kaynakları

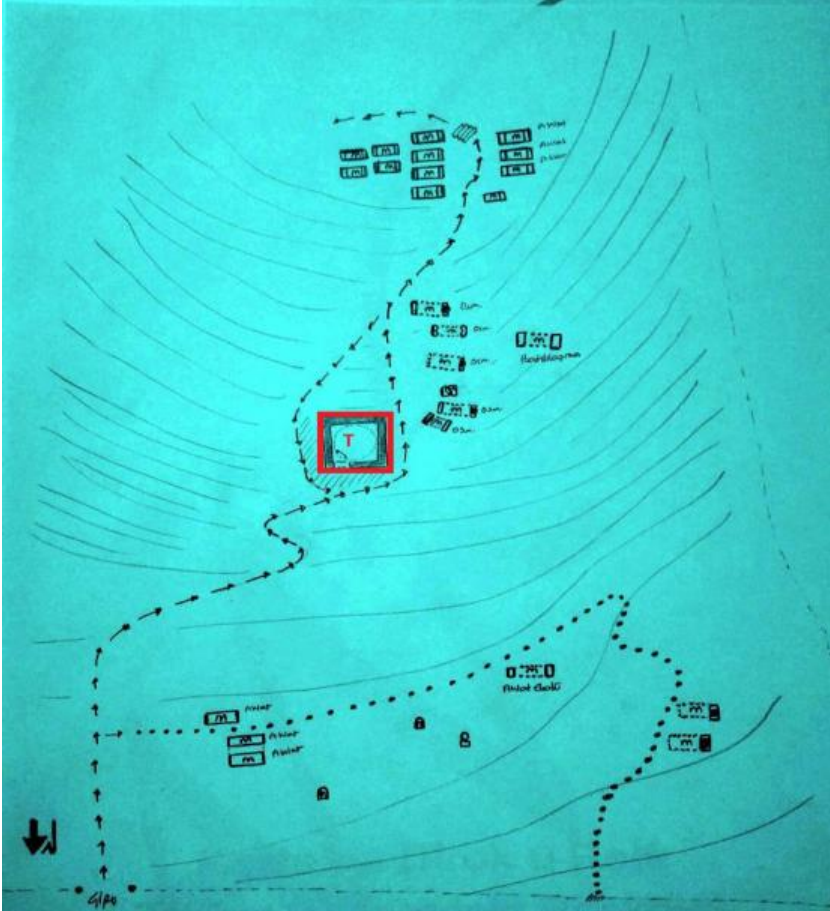
<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,44760/kazi-sonuclari-toplantilari.html>

<http://www.rudaw.net>

<http://www.gazetevan.com/En-Cok-Okunanlar/77564-Kurt-Beyi-nin-Kayip-Belgesi-gevasversquo;tan-Cikti.html>

<http://www.erbani.net/seyxi.html><https://www.facebook.com/SancakHalaDalgalaniyor/posts/523010041070640>

Çizim-1: Mezarlıktaki tarihi mezar taşlarının alandaki dağılımı

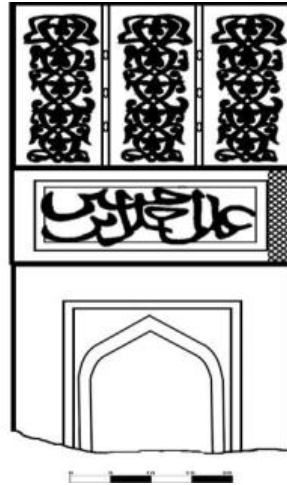
Fotoğraf-1: Hacı Zübeyd Türbesi ve mezarlığın genel görünümü

Fotoğraf- 2: 1 nolu mezara ait şahideler

Fotoğraf- 2: 1 nolu mezara ait baş şahidesinin ön ve arka yüzü

Fotoğraf- 3/Çizim 2: 1 nolu mezara ait baş şahidesinin arka yüzü ve usta kitabesi

Fotoğraf- 4: 1 nolu mezara ait ayak şahidesinin ön ve arka yüzü

Fotoğraf- 5: 2 nolu baş şahidesi

Fotoğraf-6/ Çizim-3: 3 nolu mezarın baş şahidesi

Fotoğraf-7: 4 nolu mezarın baş şahidesi

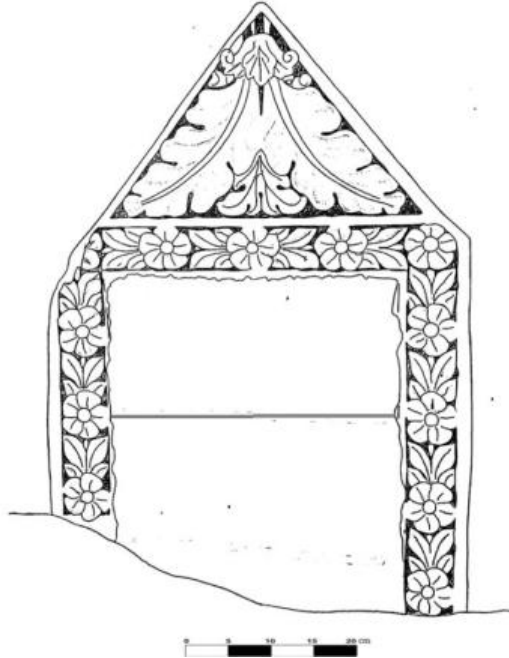
Fotoğraf-8: 5 nolu mezarın baş şahidesi

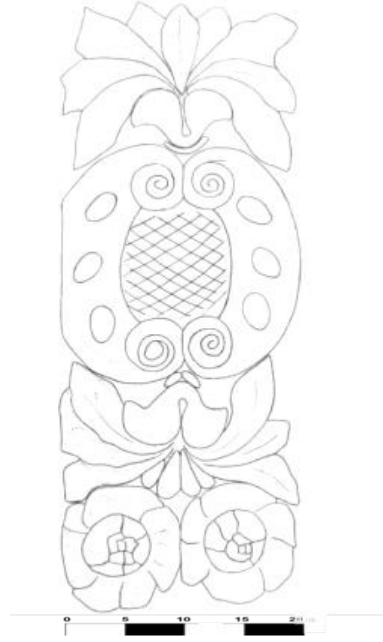
Fotoğraf-9: 6 nolu mezarın baş şahidesi

Fotoğraf-10: 7 nolu mezarın baş şahidesi

Çizim 4: 7 nolu mezarın baş şahidesinin ön yüzü

Fotoğraf-11/ Çizim-5: 7 nolu mezarın baş şahidesi yan yüzey süslemesi

Fotoğraf- 12: 7 nolu mezarın ayak şahidesi

Fotoğraf- 13: 8 nolu mezarın baş şahidesi

Fotoğraf- 14: Mezarlıkta 1990'lı yıllara tarihlenen son dönem mezarları

Fotoğraf- 15: Mezarlıkta 1990'lı yıllara tarihlenen son dönem mezar şahideleri

